

NOORA TIENAHO

Ajatusten liikekannallepano

Ideologioiden aliset mikroliikkeet, työläisten liikehdintä, liike perustan ja tyhjyyden välillä – tässä teemoja Tutkijaliiton ’liike’ kesäkoulusta. Elokuun lopulla on jo aikakin mobilisoida itsensä kohti tulevaa syksyä ja sen vaatimaa tieteellistä kurinalaistumista – kesäkouluviikonloppu suoritettiin rivakan heiton lammen syvään päähän. Paikoin liikuttiin myös oman tutkimuksellisen mukavuusalueen ulkopuolella, eri näkökulmissa ja tieteellisen keskustelun tavoissa. Tämä motivoi omaan työhön virittäytymistä uusien silmin.

Lähentävä mikroliike

Taiteentutkimuksessa ja varsinkin taiteellisessa tutkimuksessa pyritään antamaan taiteelle aktiivinen rooli maailman käsitteellistämässä ja muuttamisessa. Oma-kohtaisten taideprosessien avulla voidaan eri elämäntilanteiden käytäntöjä ja vokabulaareja koetella ja uudistaa. Katve-Kaisa Kontturi vaati Tutkijaliiton kesäkoulussa pitämässään esitelmässä, ettei taidetta tulisi tyypistää vain akateemiseen keskusteluun eikä politiikalle suoda muutoksen monopoliasemaa. Hän esitteli hienosyisesti kehkeytyvää taiteellista aktivismifilosofiaa, joka pyrkii ohittamaan ideologiset lukot ja ennakkoluulot konkreettisella käsillä tekemisellä. Kontturi puhui taiteellisesti motivoituneista mikroliikkeistä poliittis-ideologisen kuoren alla.

Yksi mikroliikeaktiivismin työvälineistä on mahdollistava rajoite. Siinä taiteilija luo ponnahduslautamaisen rakenteen tietyin säännöin ja kutsuu ihmiset toteuttamaan ”teostaan”. Tarkoituksena on mahdollistaa tila, jossa eri taustoista tulevat toisilleen vieraat ihmiset voivat toimia saman asian äärellä ilman tai ennen ideologisen

identiteettinsä eksplikoimista. Mahdollistava rajoite on toimintaa vallitsevissa puitteissa. Järjestelmää kokonaisuudessaan ei pyritä selättämään, eikä täydelliseen sopuun tai konfliktien purkamiseen kurotella – onhan konsensus myös totalitaarinen toive. Tavoitteena on pikemminkin ajattelutapojen paikallinen muutos ja heterogeenisyyden sietäminen ylipäättään. Kontturin mukaan asiat eivät yhdisty, mutta ne voivat tulla toisiaan liki. Kun ihmiset jättävät ideologiat kerrankin syrjään konkreettisen päämäärän tieltä, he huomaavat, että voivat edes jollain tasolla toimia yhdessä, saattavat jopa kyseenalaistaa ideologiansa ehdottomuuden.

Kontturi itse puhui suuren maton neulomisesta, mutta mielestäni paraatiesimerkki mahdollistavasta rajoitteesta ja mikrotason liikehdinnästä on Daniel Barenboimin ja Edward Saidin vuonna 1999 perustama West Eastern Divan -orkesteri. Soittajisto koostuu Lähi-idän konfliktin eri puolilta tulevista nuorista soittajista, jotka ennen orkesteriin tuloaan eivät välttämättä ole olleet missään tekemisissä toistensa kanssa. Vain vieraus ja

”Työväenluokasta lohkesi osa, joka ryhtyi harjoittamaan käytännöllistä poliittisen taloustieteen kritiikkiä. Heitä kutsuttiin rosvoiksi.”

pelko määrittää suhdetta toiseen. Oman instrumenttinsa hallinnan lisäksi orkesterisoitossa on tärkeää kuunnella, mitä muut tekevät. Barenboimin ja Saidin mielessä lie-neekin ollut musiikillisen kommunikoinnin laajeneminen muuhun kuulemiseen. Yhteisen päämäärän tavoittelu voi saada nuoret ymmärtämään, että ihmiset ovat kovin samanlaisia konfliktin molemmin puolin – vaikka heillä olisikin erilaiset tarinat.

Kiveksen rosvo

Kommunismi leninismiin, stalinismiin tai maolaisuuden muodossa kuuluu menneisyyteen, mutta sen etymologiset muodot kuten yhteisöllisyys, yhteistyö tai yhteishyödykkeet ovat edelleen varteenotettavia. Tero Toivanen mielti esitelmässään kommunistista liikettä ilman kommunismia, kommunismia jonain sellaisena, joka ilmenee ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa myös kapitalistisissa systeemeissä. Havainnollistajana toimi tarina 1800-luvun Kainuusta.

Myyttisessä menneisyydessä valtio halusi takapajuksen maakunnan nousuun, ja myös Kivesjärvelle perustettiin rautaruukki. Palkkatyöjärjestelmä saatiin perustettua, mutta ruukkibuumi ei kauaa kestänyt – vähä saatava lypsettiin ja ruukin toiminta lakkasi. Toivanen selitti velkatalousjärjestelmän syntyä tarinansa sisällä: tervansoutajat eivät juuri tienanneet, ja heidän oli otettava velkaa. Tervaporvarit ryhtyivät keräämään korkoa, mutta joku jätti velkansa maksamatta. Alettiin edellyttää takuumiehiä. Myös takuumiehiltä menivät maat, ja seurasi velkavankkeuksia. Porvarit laskivat lisää velkaa liikkeelle uusien pakkolunastuksien toivossa ja lopulta metsänomistus-suhteet muuttuivat radikaalisti. Yhteinen muuttui yksityiseksi, ja entiset maanviljelijä-metsänhoitaja-pikkuryrittäjät oli sidottu palkkatyöhön. Kaikki eivät kuitenkaan suostuneet ymmärtämään miksi joku saa omistaa yhteisen. Työväenluokasta lohkesi osa, joka ryhtyi harjoittamaan käytännöllistä poliittisen taloustieteen kritiikkiä. Heitä kutsuttiin rosvoiksi.

Kiveksen rosvo, patju-Heikki etunokassa, ryöstelivät talollisten viljalaareja ja Oulujärven tervakuljetuksia. He toimivat yhdessä, jakoivat saaliin, ja luovuttivat ylimääräisen köyhille kyläläisille. ”Varhainen sosiaaliturva” sai kyläläiset rosvojen puolelle, eikä käreätyksiä tullut. Eric Hobsbawniin (1917–2012) tukeutuen Toivanen nimesi Kiveksen joukon sosiaalisiksi rosvoiksi. ”Jalot ryövärit” aloittivat uransa vääryyden seurauksena, eivätkä olleet väkivaltaisia kuten häjyt. Myös suhde yhteisöön erottaa sosiaaliset rosvo muista. Kun Heikki lopulta saatiin kiinni ja kuritetuksi, hän palasi yhteiskunnan pariin, meni naimisiin ja eli elämänsä. Rosvoit eivät olleet ulos suljettavaa moraalitonta rupusakkia vaan heidän ja palkkatyöläisten välillä oli solidaarinen suhde. Lisäksi he saattoivat saada myös kunniallisen kansanosan havahtumaan vallitsevaan epäoikeudenmukaisuuteen.

Kiveksen rosvojen vastarinta ei kohdistunut kapitalistiseen järjestelmään kokonaisuudessaan. He eivät kieltäneet ”herrojen” olemassaoloa, mutta vaatimuksena oli, että näiden tulisi kantaa moraalinen vastuunsa yhteisestä hyvästä. Tätä ei 1800-luvun Kainuussa automaattisesti tapahtunut. Toivasen sanomana ei varmastikaan ole, että ryöstely edistää yhteistä hyvää, mutta tarkoitus on kenties herätellä meitä yhteisöllisyyden eri muotoihin, uuden ajan kommunismiin.

Työläisten liike uusiin tiloihin

Prekariaatti, eli tilapäisissä ja epätyypillisissä olosuhteissa työskentelevä ihmisjoukko, laajenee alati työnantajien vähentäessä virkoja sekä ulkoistaessa palkkatyötä. Puhutaan pakkoyrittäjyydestä, jossa työelämän riskit siirretään yksittäisten ihmisten harteille. Prekariaatti on joukkona heterogeenista, mutta esimerkiksi tietotyössä ja luovilla aloilla ilmiö on yleinen. Internet on osaltaan mahdollistanut työn tekemisen 24/7 kaikissa mahdollisissa paikoissa, eikä työ ole enää niinkään tila vaan mielentila. Perinteisen työpaikan tarjoamien sosiaalisten suhteiden katoaminen sekä selkeiden työaikojen menettäminen vapaa-ajan ja perheen kustannuksella ovat ongelmia, joita Mikko Jakonen pohti esitelmässään työtilayhteisöistä. Ovatko työtilayhteisöt seurausta työn prekarioitumisesta, vai vastaus siihen?

2000-luvulla hiljalleen yleistyvät työtilayhteisöt tarjoavat viikkotaksalla ja ilman sitoutumispakkoa edullisen työskentelytilan mitä moninaisempien alojen ihmisille. Periaatteena on yhteisöllisyys ja ”työporukan” kesken voidaankin tehdä retkiä, pelata flipperiä tai istua kahvittelemassa. Lisäksi vuokranantaja-tilamanagerit ehdottavat yhteistyötä asiakkaiden välille. Syntyneet suhteet ovat tärkeitä sekä innovatiivisten ideoiden että henkisen jaksamisen kannalta. Trendikkäät tilat svengaavissa kortteleissa – ”hipsterihomma”, sanoi Jakonen – tarjoavat seuraa ja selkeän työajan. Työtilayhteisöjä voikin pitää prekaarin työn itsesuojelumuotona. ”Sääntöihin” kuuluu, että sosiaalisuudelle on antauduttava eikä ideoita saa pimittää, muuten porukasta pullahtaa pois. Suomalaisesta filosofista tällainen pakkokaveeraaminen

ja raakojen ideoiden esittely voikin tuntua kauhistuttavalta – onhan filosofia viimeisiä linnakkeita, joissa artikkelit kirjoitetaan itseksensä.

Työtilyhteisöillä ei ole poliittista agendaa, eivätkä ne puolusta mitään ideologiaa, mutta on niissä jotain liikkeenomaista, ainakin implisiittisesti ilmaistujen arvojen tasolla. Mahdollisuus spontaaniin yhteistyöhön, henkisten resurssien jakoon laitto, sitoutumattomuus, joustavuus ja avoimuus – nämä ovat uusia työelämään liittyviä arvoja, joita työtilyhteisöissä voi toteuttaa. Yhteisöllisyys tässä muodossa ei kuitenkaan edustane Toivasen kommunismia, sillä yhteisö on lähinnä tuotantokalu omissa yksityisissä projekteissa.

Muutama nyrjähdys abstraktiin

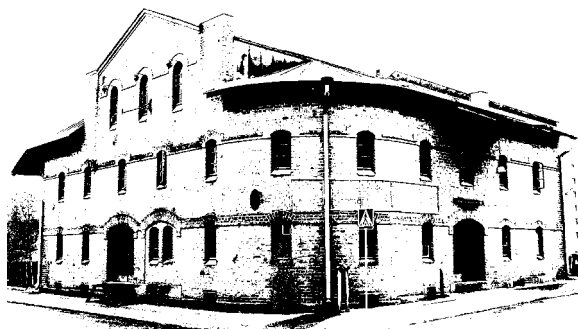
Filosofi ei ole kiinnostunut siitä, mitä maailmassa tapahtuu: poliittisista konflikteista tai työtilojen organisoimisesta. Hänen on pikemminkin irtauduttava aktuaalisesta kokemuksesta ja tähdättävä sen takana olevaan virtuaaliseen. Näin hän saa käsitteitä kokemuksensa määrittämiseen. Juho Hotanen käytti termejä aktuaalinen ja virtuaalinen puhuessaan Henri Bergsonin (1859–1941) ajattelusta. Tavanomaisesti aktuaalinen määrittäytyä läsnäolevaksi, todelliseksi ja ajan-kohtaiseksi, virtuaalinen taas näennäiseksi tai oletetuksi, periaatteessa mahdolliseksi. Bergsonin mukaan käsitteet syntyvät juuri virtuaalisen ja aktuaalisen välisessä liikkeessä, tiedostetun ja vielä tiedostamattoman rajalla. Ihmisen hyötyä etsivä arkitietoisuus rajautuu koskemaan aktuaalista kokemusta, mutta bergsonilainen filosofia ei tähtää diskursiiviseen hyötyyn, vaan pyrkii jo-tiedetyn jäsentelämisestä ei-vielä-tiedetyn kartoittamiseen. Tiedostamaton jää kuitenkin aina saavuttamatta: kun virtuaalinen käsitteellistetään, eli tuodaan aktuaalisuuteen, se ei ole enää sama.

Marko Gylén nyrjähti filosofiaan puhumalla liikkeestä perustan ja perusteettomuuden välillä.

Martin Heideggerin (1889–1976) mukaan kaikessa olevassa avautuva kysymys ”mitä tälle nyt oikeastaan pitäisi tehdä?” tempaa meidät tähän liikkeeseen. Juuri tyhjyys, perusteettomuus ja merkityksen puute pakottavat etsimään olemusta ja siten jotain perustaa. Tavoitetut merkitykset eivät saa kuitenkaan muodostua arjessa vallitsevaksi kyseenalaistamattomaksi taustaksi, sillä kiinteitä merkityksiä ei ole. Asioiden olemus täytyy ymmärtää alituisena kysymyksenä ja haasteena. Tästä seuraa sekä perusteettomuus – emme voi koskaan tietää mikä on oikein ja hyvää – että vapaus – ei ole ennalta määrättyä mielekkyyttä ja merkitystä. Vasta kun emme tiedä

mitä tehdä, voimme alkaa tarttua mahdollisuuksiin. Heidegger kutsuu tätä tilaa liikkeessä lepäämiseksi. Olemme aina jossain välissä: meillä ei enää ole merkitystä, eikä meillä ole sitä vielä.

Filosofisten ajatuspelien hengessä ja paremman tekemisen puutteessa voi koettaa yhdistää Bergsonin virtuaalinen-aktuaalinen -akselin Heideggerin perusta-perusteettomuus -akseliin syväluotaavaksi nelikentäksi. Tutkijaliiton kesäkoulu mahdollisti ja yllytti juuri tällaiseen liikkeeseen äkkiseltään hölmöiltäkin tuntuvien yhdistelmien välillä. Myös liike oman tutkimus- ja mukavuusalueen ulkopuolelle mahdollistui – se jos mikä pitää ihmisen vireänä ja varuillaan.



ravintola

Telakka



Tullikamarin aukio 3 | 33100 Tampere
03 225 0700 | fax. 03 225 0740
carneval@telakka.eu | www.telakka.eu